

## 8.

### A diskurzusjelölők funkcionális spektruma angol nyelvű forгатókönyvekben<sup>1</sup>

Az angol *of course* és a magyar *persze* kontrasztív elemzése

FURKÓ BÁLINT PÉTER

Az *Officina Textologica* 16. kötetében rövid áttekintést adtam a diskurzusjelölőkre irányuló kutatások jelenlegi helyzetéről (Furkó 2011); szóltam az elméleti, illetve empirikus jellegű munkák számának ugrásszerű növekedéséről, az elméleti keretek (pl. relevanciaelmélet, koherenciamodellek, interakciós szociolingvisztika, beszédaktuselmélet stb.) változatosságáról, új perspektívák feltárásáról (pl. a grammatikalizáció, genderkutatás, a szemantika és a pragmatika kölcsönhatásának vizsgálata területén), valamint az elméleti vonzerő és gombamódra szaporodó tanulmányok ellenére (esetleg annak következményeként) kialakult heterogenitásról, a terminológiai sokféleségről, az egyes szerzők koherenciamodelljei és funkcionális tipológiai között megfigyelhető ellentmondásokról.

A fentiek miatt sokan azt sugallják, hogy általánosan elfogadott kommunikatív modell és kategóriarendszer nélkül a további empirikus kutatások öncélúvá válhatnak (vö. Dér 2010), de legalábbis szükségét látják annak, hogy a diskurzusjelölők funkcionális spektrumának feltérképezésére megbízhatóbb, ellenőrizhetőbb és reprodukálhatóbb módszertant/heurisztikus modellt alkalmazzanak, mint ahogy ez a (többszörre egy nyelvű) korábbi kutatásokra jellemző volt. Aijmer és Simon-Vanderbergen (2004) ennek megfelelően a „fordítási módszer”<sup>2</sup> javasolja heurisztikus eszközként, mely az alábbi előnyöket mutatja az egy nyelvű szövegeken alapuló kutatási módszerekkel szemben:

- a diskurzusjelölők funkcionális spektrumának szélesebb körű vizsgálatát teszi lehetővé két- vagy több nyelvű kontextusok alapján,
- az egy nyelvű leírásoknál (pl. parafrázisok/szemantikai jegyek felsorolása, együttjelentkezési tendenciák<sup>3</sup> azonosítása) explicitebb, ellenőrizhetőbb megállapításokat eredményez,

---

<sup>1</sup> A publikáció elkészítését a TÁMOP 4.2.1./B-09/1/KONV-2010-0007 számú projekt támogatta. A projekt az Új Magyarország Fejlesztési Terven keresztül az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap és az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

<sup>2</sup> „Translation method” (Aijmer—Simon-Vanderbergen 2004: 1782).

<sup>3</sup> „Co-occurrence patterns” (vö. pl. Horne et al.: 2001).

- nyelv-, illetve kultúraközi különbségek feltárása révén univerzális pragmatikai-, illetve diskurzusfunkciók meghatározására irányulhat,
- a nyelvelsajátítás és nyelvtanulás pragmatikai aspektusait is explicittebbé teheti.

A fentiek tükrében a kontrasztív módszer értelemszerűen az egynyelvű vizsgálódások eredményeit is megerősítheti, illetve cáfolhatja, végső célként pedig az elméleti-empirikus integrációhoz és a kategorizálás, illetve a funkcionális tipológia problematikájának megoldásához is eredményes eszközként szolgálhat. Mindkét törekvés összhangban áll jelen periodika célkitűzéseivel és alapfeltevéseivel, melyeket Petőfi S. János az első, programadó kötetben úgy fogalmazott meg, hogy egyrészt „egyetlen nyelv (szövegeinek a) szövegtani-szövegnyelvészeti tulajdonságai sem ismerhetők meg a kívánt mélységig, ha azt nem nézzük legalább egy másik nyelv szemüvegén keresztül is”, másrészt pedig azt a célt tűzte ki, hogy „a különböző érdeklődésű és nyelvű kutatók a vizsgált szövegtani-szövegnyelvészeti jelenségeket közel azonos — vagy legalább explicit módon összemérhető — nézőpontból (vagy abból is) vizsgálják” (Petőfi S. 1997: 7–8).

Jelen tanulmány célja az angol *of course* és a magyar *persze* diskurzusjelölők funkcióinak feltérképezésére irányuló eddigi kontrasztív kutatásaim módszereinek, eredményeinek és implikációinak bemutatása, illetve a forgatókönyv mint természetes nyelvi forrás/adathalmaz használhatóságának tárgyalása.

### **A kontrasztív vizsgálódás céljait elősegítő fordítási/párhuzamos és összehasonlítható korpuszok előnyei és hátrányai**

A diskurzusjelölők funkcionális spektrumának feltérképezésére irányuló kontrasztív elemzések<sup>4</sup> jellemzően kétféle adathalmazzal dolgoznak: összehasonlítható, illetve fordítási/párhuzamos<sup>5</sup> korpuszokkal (vö. Aijmer—Simon-Vanderbergen 2006). Mindkét korpusztípus legalább két alkorpuszból áll, melyeket a vizsgált nyelvek számának tükrében A, B, C stb. nyelvi korpuszokként szokás jelölni. Az összehasonlítható korpuszok esetében az alkorpuszok összeállítása-kor a kutatók arra törekednek, hogy azok minél több kontextuális koordináta (pl. stílus, műfaj, szövegtípus, a beszélők demográfiai jellemzői stb.) tekintetében megfeleljenek egymásnak, azonban értelemszerűen az egyes alkorpuszok megvilágításai nem feleltethetők meg egymásnak. A fordítási/párhuzamos korpu-

---

<sup>4</sup> És természetesen egyéb, lexikai-szemantikai mezők feltárására irányuló kutatások.

<sup>5</sup> A két terminus közül a *fordítási korpusz* általában kifejezetten a célnyelvi, azaz B nyelvi korpuszt jelenti, a *párhuzamos korpusz* pedig a forrásnyelvi és célnyelvi korpuszok összességét, a diskurzusjelölő-kutatás szakirodalmában azonban elsősorban a *fordítási korpusz* elnevezéssel találkoztam, melyet párhuzamos korpuszokra is alkalmaznak (vö. Aijmer—Simon-Vanderbergen 2006).

szok esetében ezzel szemben az A nyelvi (al)korpusz a forrásnyelvi, a B, C, D stb. korpuszok pedig a célnyelvi korpuszt/korpuszokat jelöli(k). Mindkét korpusztípus használata jelentős előnyökkel, illetve hátrányokkal is járhat a diskurzusjelölők vizsgálata szempontjából: az összehasonlítható korpuszok legfőbb előnye az, hogy használatuk által lehetőség nyílik ténylegesen lezajlott természetes nyelvi interakciók vizsgálatára, melyekben egyrészt a spontaneitás, másrészt a fordításból származó interferenciák<sup>6</sup> hiánya révén természetesebb diskurzusjelölő-használatot figyelhetünk meg, mint a párhuzamos korpuszok nyelvi anyagában. A kontextuális összetevők tekintetében megfeleltethető szövegek összegyűjtése, illetve párhuzamba állítása azonban meglehetősen időigényes, sőt tökéletesen el sem végezhető feladat, ami jelentősen korlátozza az összehasonlítható nyelvek diskurzusjelölőinek gazdaegységeiről tett megállapítások adekvátságát. Párhuzamos korpuszok használata esetén ezzel szemben a nyelv-, illetve kultúráközi kontextusok és a diskurzusjelölők gazdaegységei egymásnak könnyen megfeleltethetők, emellett rövid idő alatt nagyméretű korpusz összeállítására nyílik lehetőség. A párhuzamos korpuszok legfőbb hátránya az, hogy legalább az egyik alkorpusz fordításból áll, azaz nem spontán nyelvhasználaton alapszik, tehát számítani kell az esetleges fordítási interferenciákkal is.

### A forgatókönyv mint korpusz

Eddigi empírikus, kontrasztív jellegű kutatásaim során főként a népszerű amerikai filmsorozat, a *Dr. House*<sup>7</sup> forgatókönyveiből, illetve átirataiból összeállított korpuszt használtam fel egyes diskurzusjelölők funkcióinak feltérképezése céljából, mielőtt azonban rátérnék a vizsgálódásaim módszertanára és eredményeire, fontosnak tartom, hogy szót ejtsek néhány általános elméleti-módszertani kérdésről, amelyek a filmek, filmsorozatok forgatókönyveinek, illetve a bennük szereplő dialógusok átiratainak természetes nyelvi anyagként történő használata/használhatósága kapcsán felvetődnek.

Az angolszász diskurzuselemzés egyes iskoláinak képviselői különbözőképpen közelítik meg és definiálják a diskurzuselemzés tárgyát és céljait, ennek megfelelően a felhasználandó adat jellegét is. Brown—Yule (1983) például különbséget tesz a konstruált, „kiagyalt” adatösszeállítás és a tényleges performancián alapuló adatgyűjtési módszer között<sup>8</sup>. Schiffrin (1993) a diskurzuselemzés

---

<sup>6</sup> Az angolszász szakirodalomban alkalmazott terminus a *translation effect*. (Vö. pl. Cronin 2009: 72)

<sup>7</sup> A House M. D. © NBC Universal Television első négy évadának nyelvi anyagát vizsgáltam, amely közel 600.000 szavas korpuszt alkot.

<sup>8</sup> „Constructed-data approach” vs. „performance-data approach”. (Brown—Yule 1983: 20)

hat megközelítési módját különbözteti meg, melyek közül négy (a klasszikus — labovi értelemben vett — szociolingvisztika, az interakciós szociolingvisztika, a társalgáselemzés és a beszélés néprajza) jelentős hangsúlyt fektet a természetes nyelvi interakció során nyert adatok használatára, míg a pragmatikai megközelítésekben<sup>9</sup> gyakran találkozunk konstruált példákön (azaz intuíción és introspekción) alapuló diskurzuselemzésekkel.

Mindezek tükrében a forgatókönyvek/filmátiratok nyelvi adatként történő használata középutas megoldást jelenthet az idő- és energiaigényes, terepmunkát és hosszas transzkribálást igénylő természetes módszer és a kényelmes, introspekción alapuló karosszék-módszer<sup>10</sup> között. Mondhatnánk azt is, hogy a kutató adott esetben saját intuícói helyett a forgatókönyvíró intuícóiára támaszkodik, a kontrasztív elemzések során pedig ezen felül a forgatókönyvet lefordító személy fordításkészsége, illetve nyelvi kompetenciája határozza meg az adatok használhatóságát, illetve a funkcionális ekvivalencia mértékét. Vizsgálódásaim során<sup>11</sup> arra a következtetésre jutottam, hogy egyes (megfelelő képességű) forgatókönyvírók intuícói mind a társalgás mechanizmusának, mind a pragmatikai stratégiák alkalmazásának terén megbízhatók, emellett a modern forgatókönyvekben a természetes nyelvi előfordulást megközelítő gyakorisággal találunk diskurzusjelölőket, melyek széles funkcionális spektrumúak a textuális, személyközi és interakciós mezők tekintetében is. Beszédtervezési funkciókat<sup>12</sup> ellátó diskurzusjelölőket forgatókönyveken alapuló korpuszokban a természetes beszélt nyelvénél ritkább előfordulással találunk. Ez a megfigyelés azonban jelen kutatás szempontjából kevésbé releváns, hiszen két olyan diskurzusjelölő magközei, illetve perifériális jelentéseit/funkcióit kívánom kontrasztív módon feltárni, amelyek használatára sokkal kevésbé jellemzőek a szókeresési/időhúzási funkciók, mint a legtöbb (például az angol *well, you know, I mean* stb.) diskurzusjelölőre.

A fenti szempontokon/megfontolásokon kívül figyelembe kell vennünk a tágabb értelemben vett médiadiskurzus kutatása mellett szóló érveket is, melyeket Bell (1995: 23) a következőképpen fogalmaz meg:

- a médiadiskurzus kutatása révén könnyen nagy mennyiségben elérhető adathalmazhoz juthatunk,
- a médiadiskurzus egyszerre *tükrözi* a természetes nyelvhasználatot és *alkítja* azt,

---

<sup>9</sup> Schiffrin (1993) két pragmatikai megközelítést tárgyal, a beszédaktus-elméletet és a grice-i pragmatikát, de ide sorolhatjuk a relevanciaelméletet is.

<sup>10</sup> „The armchair approach” (vö. pl. Hudson 1996: 1).

<sup>11</sup> Furkó (2010)

<sup>12</sup> Pl. szókeresés, szómegtartás, időhúzás. (Vö. Schirm 2011: 118)

- a médiadiskurzusra<sup>13</sup> egyre inkább jellemző a természetességre törekvés, a láthatatlan célközönség normáihoz igazítás.

## A kutatás folyamata

A kontrasztív elemzéseket három nagyobb szakaszra bontható kutatás során végeztem el: az első szakasz a korpuszok összeállítására irányult, második lépésként a forrásnyelvi (angol) diskurzusjelölők funkcionális spektrumát térképeztem fel, a kutatás harmadik fázisa pedig a célnyelvi (magyar) diskurzusjelölők vizsgálatára irányult.

A kutatás első szakaszának első lépéseként a forrásnyelvi és a célnyelvi forгатókönyveket, illetve átiratokat gyűjtöttem össze, az autenticitás ellenőrzése végett a szövegeket mindkét esetben szűrőpróbaszerűen összevettem a filmsorozatokban ténylegesen elhangzott dialógusokkal. Második lépésként a vizsgált forrásnyelvi diskurzusjelölőket és szövegkörnyezetüket emeltem ki, illetve állítottam párhuzamba a célnyelvi korpusz megfelelő szakaszaival. A kontextusba ágyazott forrásnyelvi, illetve célnyelvi szövegrészletek párhuzamba állítása révén létrehoztam az ún. kulcsszókorpuszt, mely a kutatás következő szakaszaiban szolgált alapul. A kulcsszókorpusz már nem tartalmazta a vizsgált diskurzusjelölők forrásszófaj-előfordulásait, azaz az egyes lexikális elemek/kollokációk olyan előfordulásait, amelyek nem diskurzusjelölő funkciójúak (pl. a *course* kompozicionális előfordulásait az „as a matter of course”, „in the course of” stb. kifejezésekben).

A kutatás második szakasza során a forrásnyelvi diskurzusjelölőket először fordítási/célnyelvi megfelelőik (illetve a fordítás hiánya) alapján, majd funkcióik alapján kategorizáltam, vizsgálódásaim során klaszterelemzést is végeztem a leggyakoribb szekvenciák feltérképezése végett. Ezen fázis utolsó lépéseként azt vizsgáltam, hogy létezik-e összefüggés/következetesség a forrásnyelvi diskurzusjelölők funkciói/klaszterelőfordulásai, illetve fordítási megfelelőik között.

A kutatás harmadik fázisában az előzőekben azonosított leggyakoribb célnyelvi diskurzusjelölő(k) funkcionális spektrumát térképeztem fel, illetve a második szakaszhoz hasonlóan összefüggéseket kerestem a diskurzusjelölők funkciói és a párhuzamos korpuszban található forrásnyelvi elemek között.

## Az *of course* funkcionális spektruma a korábbi kutatások tükrében

A szakirodalomban az *of course* diskurzusjelölőt — a vélt magjelentésének megfelelően — „evidenciális jelölőként”<sup>14</sup>, „valószínűsítő jelölőként”<sup>15</sup>, „a be-

---

<sup>13</sup> Különös tekintettel a kortárs filmek, filmsorozatok dramatizált dialógusaira, melyek jelen tanulmány alapjául szolgáltak

szélő állásfoglalását kifejező jelölőként”<sup>16</sup>, illetve a (a beszélő és a hallgató által megosztott) „közös tudást kifejező jelölőként”<sup>17</sup> is említik. Holmes (1988) definíciója szerint az *of course* diskurzusjelölő használatával a beszélő azt tetszi nyilvánvalóvá, hogy megnyilatkozásának propozicionális tartalma a befogadó számára már ismert, illetve elfogadott<sup>18</sup>, míg Simon-Vandenberg (1992) szerint az *of course* jelentése a *certainly* (~bizonyára, ~bizonyosan, ~minden bizonnyal) és a *naturally* (~értelemszerűen, ~magától értetődően) jelentéseinek kombinációjából áll össze<sup>19</sup>, azaz két magjelentésű. Simon-Vandenberg—Aijmer (2002/03) egyetlen, határozott és kontextustól független magjelentés mellett foglalnak állást, melyet a bizonyosság és a kiszámíthatóság szemantikai jegyei alapján jellemeznek<sup>20</sup>, míg Wichmann et al. (2010) az *of course* diskurzusjelölőnek három átfogó jellegű jelentésszintet tulajdonít: episztemikus, interperszonális, illetve egy közelebről nem meghatározható, perifériális jelentést<sup>21</sup>. Vannak olyan szerzők is, akik empirikus kutatásaik alapján nem a magjelentés(ek) felől, hanem az *of course* használatával kompatibilis szövegkörnyezetek felől közelítik meg e diskurzusjelölő funkcionális spektrumát, így Lewis (2006: 54) hat jellemző kontextust említ: az *of course* rendelkezhet (1) határozott igenlést kifejező funkcióval, jelölhet (2) magától értetődő megnyilatkozástartalmat, (3) megengedést, (4) háttérinformációt, (5) témaváltást, illetve adott esetben jelölheti a (6) felsorolás utolsó elemét is. Korábbi, egynyelvű korpuszon alapuló vizsgálódásaim során (Furkó 2007) ezt a megközelítést alkalmazva az *of course* funkcionális spektrumára jellemző interakcionális (társalgásszervező), interperszonális (udvariasságot, illetve attitűdöt kifejező) és információkezelő szerepek

<sup>14</sup> „Evidential marker” (Fraser: 1996).

<sup>15</sup> „Expectation marker” (Simon-Vandenberg—Aijmer: 2002/03) / „marker of expectation” (Simon-Vandenberg—Aijmer: 2004).

<sup>16</sup> „Marker of speaker commitment” (Lewis: 2006).

<sup>17</sup> „Marker of shared knowledge” (Holmes: 1988).

<sup>18</sup> „[*Of course*] acts as an overt signal that the speaker is assuming that the hearer accepts or is already familiar with the propositional content of her or his utterance, and functions to emphasise the validity of that content” (Holmes 1988: 53).

<sup>19</sup> „...*of course* combines the meanings of *certainly* (‘there is no doubt that...’), which expresses a probability judgement, and *naturally* (‘it was to be expected that’), which conveys a judgement on the extent to which something was expected” (Simon-Vandenberg 1992: 215).

<sup>20</sup> „...*of course* has a clear core meaning, which can be described in terms of the semantic features ‘certainty’ and ‘according to expectations’. This core meaning is invariant in the different contexts in which the item functions” (Simon-Vandenberg—Aijmer 2002/03: 34).

<sup>21</sup> „[*Of course* has] three broad levels of meaning: (1) epistemic/evidential – glossed as ‘naturally’, (2) interpersonal – glossed as ‘shared knowledge’, and (3) indeterminate” (Wichmann et al. 2010: 118).

között tettem különbséget, illetve az *of course* narratívákban betöltött funkcióit is szemügyre vettem.

### Az angol *of course* és a magyar *persze* diskurzusjelölők kontrasztív vizsgálata

Elsőként a kutatás második (a forrásnyelvi diskurzusjelölőt vizsgáló) szakaszában nyert kvantitatív és kvalitatív eredményeket tárgyalom. Az esetek közel 60%-ában az *(of) course* célnyelvi megfelelőjeként a magyar *persze* diskurzusjelölő, illetve valamelyik diskurzusjelölő-klasztere<sup>22</sup> (*ó persze, na persze, hát persze*) szolgált, a célnyelvi korpuszban különösen akkor találjuk a *hát persze* DJ klasztert, amikor a forrásnyelvi *of course*-t a beszélő ironikusan használja:

1. Cuddy: *He has a sore throat.*

*Kicsit piros a torka.*

House: ***Of course!*** *Yes, why didn't I... I mean, because he said that it hurt, and I, I should have deduced that meant it was sore...*

***Hát persze!*** *Igen, miért is nem. Hiszen említette is, hogy fáj, de nem hittem volna, hogy torokfájás. (House M. D. © NBC Universal Television)*

A propozicionális jelentésű magyar *természetesen* csupán az előfordulások 11%-ában szerepelt az *of course* funkcionális megfelelőjeként. Fontos megfigyelés, hogy ezekben az esetekben a forrásnyelvi *of course* DJ többnyire megnyilatkozás-, illetve mondatrészvégi pozíciót tölt be, azaz szintaktikailag integráltabb, mint megnyilatkozás eleji pozícióban<sup>23</sup>:

2. Cuddy: *You notify the parents?*

*Értesítette a szülőket?*

House: *In due course, of course.*

*A kellő időben, természetesen. (House M. D. © NBC Universal Television)*

Harmadik helyen a *szép*, illetve *jó* lexikális elemek valamely metakommunikatív használatát találjuk (pl. *még szép / szép, hogy*, illetve *jó, hogy*). A kollokvialis *naná* az *of course* megfelelőjeként csupán az esetek 5%-ában (10 alkalommal) fordul elő, emellett találunk olyan kontextusokat is, ahol a *dehogy*, illetve a *dehogyanis(nem)* szolgálnak fordítási ekvivalensként:

---

<sup>22</sup> A magyar szakirodalomban több DJ együttes előfordulására a diskurzusjelölő-kollokáció terminust is használják (vö. pl. Schirm 2011: 14), jelen tanulmányomban az angol-szász szakirodalomban elterjedt elnevezés, a „DM cluster” tükörfordítását alkalmazom.

<sup>23</sup> Vö. Wichmann et al. (2010)

3. A: *You didn't ask? You didn't take a history?*

*Nem kérdezte? Nincs kórelőzmény?*

B: **Of course**, *but all that told us was what they said happened.*

**Dehogy nincs.** *De csak azt tudjuk, amit ők közöltek. (House M. D. © NBC Universal Television)*

Az *of course* funkcionális spektruma, illetve fordítási megfelelőinek összevetése során az is megfigyelhető, hogy azokban a kontextusokban, ahol az *of course* megnyilatkozás-erősítő funkciót lát el<sup>24</sup>, a célnyelvi korpusz szövegében nem diskurzusjelölőt találunk, hanem a fordító egyéb nyelvi (többnyire grammatikai vagy lexikális) eszközzel fejezi ki a nyomatékosítást:

4. House: *That's not the point!*

*Nem az a lényeg.*

Wilson: *Well, of course it's the point! He's not asking you to lie, he's not asking you to do something illegal.*

**Pont, hogy ez a lényeg.** / (alternatív fordítás) **Mi más lenne a lényeg?** *Nem kéri, hogy hazudj. Semmi törvénytelenséget nem kér tőled. (House M. D. © NBC Universal Television)*

Szintén fontos megfigyelés, hogy evidenciális, illetve valószínűsítő megjelenése ellenére az *of course* diskurzusjelölőt gyakran találjuk olyan kontextusokban, ahol a beszélő a befogadó várakozásaival ellentétes megnyilatkozást tesz, illetve a DJ gazdaegységében kifejezett propozíció az előző diskurzusegységgel ellentétes, ezt fejezik ki a célnyelvi *bár* és *viszont* kötőszók:

5. Wilson: *I'm not gonna date a patient's daughter.*

*Nem randizok betegek lányaival.*

House: *Very ethical. Of course, most married men would say they don't date at all.*

*Nagyon etikus. Bár a legtöbb házas ember azt mondaná, hogy nem is randizik. (House M. D. © NBC Universal Television)*

6. Foreman: *You've been wrong every step of the way.*

*Maga az ügyben csak hibázott.*

House: **Of course**, *when you're right, self-doubt doesn't help anybody, does it? We gotta go.*

**Viszont**, *ha igaza van, az önmarcangolás úgysem segít, nem igaz? Mennünk kell! (House M. D. © NBC Universal Television)*

---

<sup>24</sup> Az angol szakirodalomban erre a funkcióra a „booster” terminust használják (vö. pl. Holmes 1988).

A klaszterelemzés eredményeként (l. lenti ábra) megállapíthatjuk, hogy az angol *of course* leginkább névmások és más diskurzusjelölők környezetében található meg, ami többnyire megnyilatkozás eleji pozícióra utal, és megerősíti a korpusz természetes nyelvi jellegét<sup>25</sup>.

|                     |    |
|---------------------|----|
| of course I / I'm   | 40 |
| of course not       | 24 |
| of course it / it's | 25 |
| of course you('re)  | 17 |
| of course he        | 10 |
| of course the       | 6  |
| well of course      | 6  |
| No, of course       | 5  |
| Yeah, of course     | 5  |

A kutatás harmadik szakaszában a *persze* diskurzusjelölő forrásnyelvi megfelelőit vizsgáltam meg. A kvantitatív eredmények tükrében megállapítható, hogy a *persze* több mint kétszer olyan gyakran<sup>26</sup> fordul elő a célnyelvi korpuszban, mint az *of course* a forrásnyelvi korpuszban, emellett szélesebb és változatosabb funkcionális spektrumú. A *persze* forrásnyelvi eredetijeként csupán az előfordulások 27%-ában találjuk az *of course* diskurzusjelölőt, az esetek 26%-ában a forrásnyelvi korpuszban *right*, illetve *all right*, *that's right* szerepel, ilyenkor vagy egyetértést<sup>27</sup> vagy (többnyire az *oh/ó* diskurzusjelölők funkcióit erősítve) hirtelen ráeszmélést fejez ki.

7. House: *Patient made the right choice. Tell a surgeon it's okay to cut a leg off and he's going to spend the night polishing his good hacksaw.*

*A beteg helyesen döntött. Ha azt mondják egy sebésznek, hogy levághatja a lábat, egész este a körfűrészét fogja polírozni.*

Rebellious: **Right**, *surgeons could care less about saving limbs.*

**Persze**, *a sebészeket nem érdekeli a végtagok.* (House M. D. © NBC Universal Television)

<sup>25</sup> Referenciakorpuszként a Wichmann et al. (2010) által használt *International Corpus of English, British English* (ICE-GB) korpuszt használtam.

<sup>26</sup> 437-szer, míg az *of course* a párhuzamos korpuszban csak 200-szor.

<sup>27</sup> Amely lehet megjátszott (ironikus) vagy őszinte.

8. House: *What's up with the farmer?*

*Mi van a gazdával?*

Foreman: *What farmer?*

*Milyen gazda?*

House: *Snakebite guy. Oh, **right**, you guys don't know about him.*

*Akit meggarapott a kígyó. Ó, **persze**. Még nem is ismerhetik őt. (House M. D.*

*© NBC Universal Television)*

A *persze* megfelelőjeként 70 alkalommal (16%) a *sure* DJ szerepel, főleg olyan szövegkörnyezetekben, ahol a beszélő a korábbi megnyilatkozás(ok)ban megfogalmazott véleményeket, javaslatokat helyesli, ezekben a kontextusokban az *of course* vagy túl erős pragmatikai töltetű volna, vagy nem kívánt implikaturákat hordozna (vö. Nikula 1996: 211):

9. *Can I get your guys' help with something?*

*Tudnának segíteni valamiben?*

Ethan: *Sure.*

**Persze.** (House M. D. © NBC Universal Television)

Érdekes megfigyelni, hogy a *persze* DJ a kontextusok 15%-ában additív és kontrasztív szövegösszefüggőségi kapcsolatot fejez ki, amely a forrásnyelvi szövegben esetenként sem explicite (pl. kötőszó révén), sem implicit módon (DJ által) nincsen jelölve:

10. Foreman: *Who would poison a 12-year-old?*

*Mégis ki mérgezne meg egy gyereket?*

House: *Well, let's see now, there's the 18-year-old has-been that she beat out to make Nationals, the has-been's parents, jealous siblings, sociopathic swim fan, **and then** there's just your plain old garden variety whack job.*

*Nézzük csak, egy idősebb lány, akit megvert a bajnoki döntőben, a lány szülei, féltékeny testvérek, szociopata szurkolók, és **persze** ott van a klasszikus megoldás: hogy valamelyik féleszű. (House M. D. © NBC Universal Television)*

11. House: *See, people remember how many they've got. Date's right on the label, number of pills, regular person can do the math. But a junkie doesn't have to. It's how many pills he's got left, that's all he's thinking about. Bought a big insurance policy?*

*Van, aki emlékszik, mennyi volt benne. A dátum a címkén, a tablettaszám is. Bárki ki tudja számolni. Egy narkósna nem kell. Őt **persze** csak az érdekli, ami megmaradt. Jó az életbiztosítása? (House M. D. © NBC Universal Television)*

A *persze* DJ megfelelőjeként az előfordulások 15%-ában egyéb forrásnyelvi diskurzusjelölőket (*oh, well, you know* stb.) találunk, ezekben a kontextusokban igen nehéz szinkron perspektívából összefüggést találni a *persze* eredeti (mag)-jelentése (per se intelligitur/magától értetődik), illetve a diskurzusban betöltött funkciója között. A lenti szövegrészletben például a *persze* DJ kifejezetten nem magától értetődő, új információt jelöl:

12. *That's the canceled check. Not the real one, you know, it's a copy.*  
*Ez a letiltott csekk. Nem az igazi **persze**, csak másolat.* (House M. D. © NBC Universal Television)

### Konklúziók, kitekintés

Tanulmányom célja az volt, hogy röviden szemléltessem a diskurzusjelölők funkcionális spektrumait párhuzamba állító kontrasztív jellegű vizsgálódások hasznosságát és eredményességét. Simon-Vandenberg—Aijmer (2002/03) programadó cikkükben kiemelik, hogy az ilyen jellegű kutatások ideális esetben elméleti-, leíró- és alkalmazott nyelvészeti célokat is szolgálnak. A fentiek alapján reményeim szerint egyértelműen megállapítható, hogy a kontrasztív jellegű vizsgálódások olyan funkciókra és összefüggésekre is fényt vethetnek, amelyek az egyetlen nyelven alapuló, illetve a funkciókat a magjelentés(ek) tükrében vizsgáló megközelítések eddig még nem fedtek fel. Ilyen megfigyelés például az, hogy mind az angol *of course*, mind a magyar *persze* diskurzusjelölők tölthetnek be magjelentésüktől igen távol álló kontrasztív, illetve új információt jelölő funkciókat is. A magjelentéstől távoli funkciók explicitté tétele fontos bizonyítékkal szolgál arra is, hogy mindkét DJ pragmatikalizáción, szemantikai üresedésen megy keresztül, mely folyamatot még jobban nyomon tudjuk követni, ha a kortárs nyelvhasználat alapján összeállított korpuszokat korábbi nyelvi adatokkal vetjük össze.

A fentiekből az is kiderül, hogy a magyar *persze* diskurzusjelölőnek a forrásnyelvi *of course*-nál szélesebb körű funkciói vannak, és olyan kontextusokban is alkalmazható, ahol az *of course* nem kívánatos implikaturákat hordozna. Kasper (1995: 7) szerint a pragmatikai transzfer nem valószínűsíthető egyértelműen a cél-, illetve forrásnyelvi pragmatikai normák kontrasztív elemzése alapján, azonban a releváns szakirodalom<sup>28</sup> azt is megállapítja, hogy a diskurzusjelölők funkcióinak explicitté tétele, azaz a nyelvtanuló számára megfogalmazott formális instrukciók elősegítik a helyes célnyelvi diskurzusjelölő-használatot. A diskurzusjelölők alapvető kritériális jegyei — a kontextusfüggőség és a szemantikai

---

<sup>28</sup> Pl. Hellermann—Vergun (2007).

üresedés — miatt még az anyanyelvi nyelvhasználóknak sincsenek megbízható ismeretei/intuíciói a diskurzusjelölők perifériális használatait illetően, ezért különösen fontos alkalmazott nyelvészeti szempontból is a forrásnyelvi és célnyelvi diskurzusjelölők funkcionális spektrumának kontrasztív feltérképezése.

## Irodalomjegyzék

- Bell, Allan 1995. Language and the media. *Annual Review of Applied Linguistics* 15, 23–41.
- Brown, Gillian—George Yule 1983. *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cronin, Michael 2009. *Translation goes to the movies*. New York: Routledge.
- Dér Csilla Ilona 2010. On the status of discourse markers. In: *Acta Linguistica Hungarica* 57, 3–28.
- Fraser, Bruce 1996. Pragmatic markers. In: *Pragmatics* 6, 167–190.
- Furkó, Bálint Péter 2007. The status of *of course* as a discourse marker. *HUSSE 8 Conference Proceedings*. <http://husse-esse.hu/wp-content/2007/04/furko-peter-of-course-as-a-dm.doc>
- Furkó Bálint Péter 2010. As Good as it Gets – Scripted Data in Discourse Analysis. In: *Argumentum* 6, 113–123.
- Furkó Bálint Péter 2011. Diskurzusjelölők és szövegösszefüggés: a kohézió vagy a koherencia eszközei? – Az implikáció mint a szövegösszefüggés eszköze. In: *Officina Textologica* 16, 37–57.
- Hellermann, John—Andrea Vergun 2007. Language which is not taught: The discourse marker use of beginning adult learners of English. In: *Journal of Pragmatics* 39, 157–179.
- Holmes, Janet 1988. Of course: a pragmatic particle in New Zealand women’s and men’s speech. In: *Australian Journal of Linguistics* 2, 49–74.
- Horne, Merle—Petra Hansson—Gösta Bruce—Johan Frid—Marcus Filipsson 2001. Cue words and the topic structure of spoken discourse: The case of Swedish men ‘but’. In: *Journal of Pragmatics* 33, 1061–1081.
- Hudson, Richard A. 1996. *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lewis, Diana 2006. Discourse markers in English: a discourse-pragmatic view. In: Kerstin Fischer (szerk.): *Approaches to Discourse Particles*. Amsterdam: Elsevier. 43–59.
- Nikula, Tarja 1996. *Pragmatic Force Modifiers*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Petőfi Sándor János 1997. Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram. *Officina Textologica* 1. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Schiffrin, Deborah 1993. *Approaches to Discourse*. Oxford: Blackwell.

- Schirm Anita 2011. *A diskurzusjelölők funkciói: a hát, az -e és a vajon elemek története és jelenkori szinkrón státusa alapján*. PhD értekezés. Szeged: Szegedi Tudományegyetem.
- Simon-Vandenberg, Anne-Marie 1992. The interactional utility of of course in spoken discourse. In: *Occasional Papers in Systemic Linguistics* 6, 213–226.
- Simon-Vandenberg, Anne-Marie—Karin Aijmer 2002/03. The expectation marker 'of course'. In: *Languages in Contrast* 4, 13–43.
- Simon-Vandenberg, Anne-Marie—Karin Aijmer 2004. A model and a methodology for the study of pragmatic markers: the semantic field of expectation. In: *Journal of Pragmatics* 36, 1781–1805.
- Wichmann, Anne—Simon-Vandenberg, Anne-Marie—Karin Aijmer 2010. How prosody reflects semantic change: A synchronic case study of of course. In: Kristin Davidse—Lieven Vandelanotte—Hubert Cuyckens (szerk.): *Subjectification, Intersubjectification and Grammaticalization*. Berlin—NY: De Gruyter Mouton. 103–155.